

MECANISME JUDICIARE ALE REPRESIUNII POLITICE ÎN ROMÂNIA (1948-1956). STUDIU DE CAZ: TRIBUNALUL MILITAR CLUJ

I. CUPRINS:

0. INTRODUCERE.....	7
1. ISTORIOGRAFIA STUDIULUI PROCESELOR POLITICE ÎN SPAȚIUL COMUNIST.....	16
2. COMUNISM ȘI REPRESIUNE. FENOMENUL TERORII ÎN EPOCA LUI GHEORGHIU-DEJ.....	24
3. DE LA JUSTIȚIA BURGHEZĂ LA JUSTIȚIA POPULARĂ.....	32
3.1.Eapele dezvoltării sistemului judiciar sovietic (1917- 1953).....	34
3.2. Perioada de tranziție.....	42
3.2.1. Procesul de epurare a Justiției. Tribunalele Poporului	42
3.2.2. Transformări la Ministerul justiției. Noi instanțe de judecată	45
3.2.3. Procuratura.....	51
3.3. Principiile noului sistem.....	57
3.3.1. Raportul dintre lege și ideologie.....	57
3.3.2. Caracterul de clasă.....	58
3.3.3. Caracterul instrumental.....	60
3.3.4. Rolul formator al justiției.....	63
3.3.5. Centralizarea.....	65
3.4. Un nou tip de justiție.....	68
4. LEGEA CA INSTRUMENT DE REPRESIUNE POLITICĂ.....	71
4.1. Transformările de după 1944.....	78
5. ANCHETA SECURITĂȚII CA ETAPĂ A REPRESIUNII POLITICE JUDICIARE.....	85
5.1. Introducere.....	85
5.2. Cadrul legal al anchetei.....	91
5.2.1.O perioadă de tranziție. Organele de urmărire penală.....	91
5.2.2.Reținerea și deținerea preventivă.....	96
5.2.3.Concluziile anchetei.....	99

5.3. Aparatul birocratic.....	100
5.4. Cadrele.....	101
5.5. Planuri de activitate.....	104
5.6. Consilierii sovietici.....	106
5.7. Raporturile Securității cu statul	108
5.8. Centralizarea.....	109
5.9. Centralizarea activității de anchetă.....	112
5.10. Puterea dosarului.....	115
5.11. Crearea suspectilor	120
5. 12. Etapele anchetei.....	123
5.12.a Arestarea.....	124
5.12.b Interogatoriul	128
5.12.c Declarații și procese verbale.....	129
5.12 d Probe și martori.....	132
5.13. Strategii de anchetă.....	134
5.14. Selecția.....	140
5.15. Chestionarele.....	142
5.16. Studiu de caz: administrarea anchetei Maniu.....	147
5.17. Metode de obținere și prelucrare a mărturisirii.....	148
5.17 a Manipularea	151
5.17 b Promisiunile.....	153
5.17 c Șantajul și amenințarea.....	154
5.17 d Lanțul: cedarea prin epuizare fizică.....	156
5.17 e Metode de tortură.....	157
5.18. Statutul bătaii: despre ipocrizie, legalitate și necesitate.....	158
5.19. Timpul anchetei.....	162
5.20. Spațiul anchetei.....	164
5.21. Câmpul lingvistic al anchetei.....	164
7.22 Legalitatea socialistă și dilemele represiunii politice.....	169
6. INSTITUȚII ȘI MECANISME PROCEDURALE.....	182
6.1. Procuratura.....	183

6.2. Statutul avocaților.....	186
6.3. Organizarea instanțelor. Codul Justiției Militare.....	188
6.4. Competențe.....	190
6.5. Etape ale schimbării procedurilor	190
7. CONSTRUIREA DISCURSIVĂ A VINOVĂȚIEI POLITICE. TRIBUNALUL MILITAR CLUJ (1948-1956)	197
7.1. Partea teoretică.....	197
7.2. Actori și enunțuri.....	204
7.3. Etapele.....	206
7.3.a. Securitatea. Procesul verbal de încheiere a cercetării.....	207
7.3b. Procuratura. Referatul introductiv.....	212
7.3.c. Instanțele. Sentința.....	214
7.4. Mijloace de construire a discursului	217
8. PRACTICI DE ÎNCADRARE LEGALĂ LA TRIBUNANUL MILITAR CLUJ (1948-1956).....	225
8.1. Practici de încadrare legală. Studiu de caz: infracțiunea de “uneltire împotriva ordinii sociale” în activitatea Tribunalului Militar Cluj, 1948-1956.....	235
8.1.2. De la „complot” la „uneltire”	235
8.1.3. Conceptul de „uneltire” în practica instituțională.....	238
9. O ABORDARE TIPOLOGICĂ A PROCESELOR POLITICE.....	247
10. POLITICI REPRESIVE. TRIBUNALUL MILITAR CLUJ (1948 -1956).....	253
10.1. Eliminarea concurenților politici.....	254
10.2. Reprimarea practicilor religioase	259
10.3. Colectivizarea	268
10.4 Sabotajul	280
10.5 Foști angajați ai MAI sau foști magistrați	285
10.6 Politici represive la nivel național și regional. Abordări statistice ale activității Tribunalului Militar Cluj (1948-1956).....	291
11. CONCLUZII.....	303
12. ANEXE.....	307
13. BIBLIOGRAFIE.....	317

II. Cuvinte cheie: comunism, represiune politică, represiune judiciară, tribunale militare, justiție militară, proces politic, instrumente judiciare, România comunistă, anchetă, condamnări politice, legislație represivă.

III. Rezumat:

Subiectul acestei teze de doctorat îl constituie fenomenul integrării legale a represiunii politice comuniste prin intermediul instanțelor militare de judecată, utilizând ca bază a cercetării un studiu de caz, cel al activității Tribunalului Militar Cluj în perioada 1948-1956. Teza își propune să reconstituie și să analizeze poziția și comportamentul actorilor instituționali implicați (Securitatea, procuratura, avocații, instanțele), precum și a persoanelor (anchetați, martori, informatori, condamnați) în contextul procesului dinamic al prelucrării pentru și în instanță a unui caz politic. În prima parte a lucrării am încercat să schițez cadrul instituțional în care se desfășoară încadrarea legală a represiunii. Fiind o perioadă de tranziție de la un tip de societate la altul, acest cadru a suferit o schimbare radicală în perioada 1948-1956, interval în care ritmul modificărilor la nivel instituțional a fost cel mai ridicat din întreaga epocă Gheorghiu-Dej. Apoi am prezentat acea parte a legislației din epocă care a fost folosită de către aparatul judiciar pentru a integra represiunea politică. În partea a treia am descris și analizat contribuția Securității la acest fenomen. În partea a patra m-am concentrat pe contribuția Procuraturii, a avocaților și a instanței în desfășurarea ultimei etape, aceea procesului propriu-zis și a rezultatului său sentința. Iar în ultima parte am abordat fenomenul în dimensiunea sa cantitativă, comparând datele obținute la nivel local cu cele approximate la nivel național și analizând aceste informații din punctul de vedere al categoriilor sociale și profesionale implicate și al încadrărilor legale utilizate, în cadrul politicilor generale ale regimului comunist. Alegerea acestui subiect a fost determinată de faptul că mecanismele judiciare ale represiunii politice a regimului comunist din România au fost neglijate de către istoriografie, unul dintre motive fiind subevaluarea importanței lor. Lipsesc în istoriografia română o abordare care să depășească nivelul studiului unor

cazuri individuale (concentrate pe specific) și să surprindă fenomenul la nivelul analizei mecanismelor instituționale implicate și a abordărilor cantitative. De-a lungul acestei lucrări am demonstrat că etapa judiciară a represiunii politice în special și aspectele sale legale în general erau mai importante pentru regim decât s-a crezut până acum. În ceea ce privește intervalul ales (1948-1956), anul 1948 reprezintă momentul în care instanțele militare preiau rolul de a integra legal represiunea politică de masă care începe încă din 1947 (cu ocazia valurilor de arestări din rândul partidelor istorice). Tot în 1948 se republică vechiul cod penal cu modificări și începe procesul de transformare a cadrului legal al represiunii politice. Anul 1956 reprezintă un an de turnură, deoarece evenimentele din Ungaria din toamna lui 1956 vor deschide calea spre un nou val de represiune politică în anii 1957-1962. Este un moment cheie și pentru tranziția instituțională deoarece în acest an se introduc ultimele elemente importante ale sistemului procedural sovietic în legislația românească. Documentația acestei lucrări se bazează, pe lângă bibliografia secundară, pe fonduri din trei arhive importante: fondurile penal, informativ și documentar din arhiva CNSAS¹, fondul Tribunalul Poporului de la Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale și pe fondul PMR al Direcției Județene Brașov a Arhivelor Naționale. La aceste surse arhivistice inedite se adaugă peste 20 de interviuri cu persoane trecute prin experiența proceselor politice din epocă, interviuri care asigură o voce alternativă la discursul instituțional al statului comunist. Un rol important l-au avut surse cu caracter edit, precum: volume de documente, coduri de legi, decrete și culegeri de reglementări privind legislația epocii, lucrări teoretice privind sistemul legal, articole din periodicele cu caracter general (*Scânteia*) sau special (*Justiția Nouă*). În privința reconstituirii practicilor judiciare ale tribunalelor militare din epocă și a rolului lor în represiunea politică, materialul de lucru l-au constituit dosarele unui număr de peste 120 de cazuri judecate la Tribunalul Militar Cluj în intervalul amintit (răspândite pe toți anii și cuprinzând toate infracțiunile utilizate pentru încadrarea represiunii). Pe baza acestor evidențe am contabilizat datele privitoare la dosarele penale reținute în arhiva județenei de Securitate Cluj ale căror sentințe au fost eliberate de Tribunalul Militar Cluj în

---

¹ Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

perioada 1948-1956. Studiul nostru merge în această direcție pe două paliere: cercetarea prin studii de caz a manifestării represiunii judiciare la nivelul micro-social și analizarea efectelor acestui fenomen la nivel macro-social prin realizarea și interpretarea unor date cantitative privind activitatea Tribunalului Militar Cluj în spațiul cuprins după reforma administrativă din anii `60 în județul Cluj. Având în vedere că lucrarea are în interiorul ei un studiu de caz, câteva precizări pe marginea relevanței sale sunt necesare. Decuparea activității unui tribunal militar din rândul instanțelor militare la nivel național permite dezvoltarea cercetării în profunzime și surprinderea pe de o parte a raporturilor intra și interinstituționale prin delimitarea unor unități restrânse (ex: regionala Cluj a Securității, Procuratura militară Cluj și Tribunalul Militar Cluj), iar pe de altă parte permite evaluarea impactului social al represiunii la nivelul unui spațiu delimitat prin utilizarea datelor cantitative. Teritoriul actualului județ Cluj reprezenta de asemenea în epocă un mediu divers din punct de vedere social, economic, etnic și confesional, putând fi considerat din acest punct de vedere reprezentativ pentru Transilvania. Ca efect al acestei diversități cercetarea noastră a putut surprinde manifestarea represiunii politice judiciare în medii variate precum: mediul social rural, mediul muncitoresc din Cluj și Turda, mediile intelectuale și studențești din Cluj, mediile confesionale. Datele cantitative au însă o relevanță nu doar raportate la realitățile locale, ci și prin raportarea lor la datele naționale disponibile. De asemenea studiul de caz propus aici vizează surprinderea unor mecanisme instituționale specifice societății românești a anilor `50, realități care au fost comparate de autor pentru confirmarea generalizării cu cele întâlnite la alte tribunale militare precum cele de la Oradea sau Sibiu. În același timp analiza noastră este relevantă și pentru verificarea limitei care a existat între importul instituțional sovietic și tradițiile locale. În prima parte a lucrării am arătat rolul esențial al represiunii politice în economia internă a regimurilor comuniste, ajungând la concluzia că aceste sisteme politice erau dependente de represiune. Teroarea de masă exercitată de stat a fost un instrument esențial al acestuia, la început pentru preluarea puterii, iar mai apoi pentru realizarea transformării societății după modelul utopic conturat de ideologia marxist-leninistă. Această represiune a avut și o componentă judiciară. Pentru ca justiția să își asume un rol

în represiunea politică ea a trecut în România comunistă printr-o schimbare profundă. De aceea putem spune că perioada 1948-1956 este din punct de vedere instituțional și legal una de tranziție de la justiția burgheză la cea socialistă. Această tranziție a fost de altfel și teoretizată în epocă prin conceptul de „democrație populară”. Sistemului judiciar românesc a fost pregătit încă din perioada 1944-1945 când, sub mandatul lui Lucrețiu Pătrășcanu, are loc o epurare a corpului de magistrați prin intermediul reducerilor de personal și a controalelor realizate pe criterii politice. La nivelul avocaturii epurarea s-a realizat prin intermediul transformării barourilor de avocați în colegii de avocați prin legea nr. 3 din 19 ianuarie 1948. Înscrierea în noile colegii a vechilor avocați nu se putea face decât în urma unei selecții pe baza analizării biografiei politice și profesionale. Epurarea a fost însoțită de promovarea unor cadre tinere, a căror pregătire juridică sumară era contrabalansată în ochii noului regim de orientarea politică pro-comunistă și de originea socială „sănătoasă”. După ce a fost pregătit terenul la nivel de cadre s-a trecut la transformarea instituțiilor implicate în actul de justiție. O formă de trecere spre noul model l-a constituit Tribunalul Poporului, care a menținut în sistemul judiciar forme de justiție aflate sub un puternic control ideologic și politic. Instanțele sale au dat astfel continuitate unor fenomene de implicare masivă a politicului în actul de justiție, forme pe care le putem întâlni în perioada regimului antonescian. Existența Tribunalurilor Populare este însă una de scurtă durată din cauza scopului limitat pentru care au fost înființate: judecarea criminalilor de război. Această etichetă a fost însă utilizată forțat și pentru eliminarea unor persoane incomode din sfera politică, economică sau administrativă. Practica va continua în decursul anilor `50 -`60 când opozații regimului erau în mod frecvent acuzați de a fi fasciști, continuatori ai mișcării legionare sau aliați ai acestora. Procesul de sovietizare a justiției românești se încadrează și este determinat de procesul general de sovietizare instituțională. Momentele esențiale ale sovietizării în justiție sunt legea nr. 341 din 5 decembrie 1947 (care introduce instituția asesorului popular și simplifică legislația ce reglementează funcționarea justiției, adaptând-o astfel la noile scopuri și la cadre cu o pregătire juridică sumară), decretul 132 din 2 aprilie 1949 (care racordează sistemul judiciar la noua constituție și aduce precizări privind sarcinile

justiției, statutul judecătorilor și al asesorilor populari) și legile 5, 6 și 7 din 19 iunie 1952, prin care se adaptează organizarea justiției la noua organizare administrativă a României, se edifică o Procuratură cu atribuțiuni multiple și sunt stabilite regulile de organizare, statutul și rolul Tribunalelor Militare. În urma acestei acestor transformări celula de bază a sistemului judiciar devine tribunalul popular. Iar rolul de responsabil cu încadrarea legală a represiunii politice îl preia Tribunalul Militar. La nivel procedural, instanțele militare au judecat până în 1952 în baza prevederilor Codului Justiției Militare adoptat în anii `30. Din acest an are loc treptat un transfer al modelului procedural sovietic în practica judiciară penală românească. Principalele caracteristici ale noului sistem judiciar de inspirație sovietică sunt ideologizarea profundă a activității judiciare și subordonarea sa strictă față de puterea politică. Controlul politic asupra justiției nu este negat de discursul oficial, ci este susținut prin argumente de ordin ideologic. Controlul pe care îl exercită politicul anulează rolul de arbitru pe care justiția îl are în societățile democratice și o transformă într-un simplu instrument (asemeni administrației sau miliției), prin care puterea controlează societatea și implementează politicile sale de transformare economică și socială.

În rândul foștilor deținuți politici a circulat aserțiunea conform căreia ancheta și procesul erau o formalitate, deoarece evoluția cazului fiecăruia era deja stabilită anterior de Securitate. Documentele aflate în fondul penal și documentar al Securității au dezvăluit o altă față a problemei, pe care cei care au suportat efectele acțiunilor sistemului nu au avut cum să o cunoască înainte de deschiderea accesului la dosarele fostei Securități. Studiul acestor dosare scoate la lumină faptul că Securitatea era un aparat birocratic complex, în care deciziile privind evoluția unui caz erau luate pe mai multe niveluri (printr-un sistem de impulsuri). Organele Securității își desfășurau activitatea în contextul unor presiuni și constrângeri specifice (pentru respectarea legalității socialiste, pentru îndeplinirea normelor, pentru respectarea procedurilor și a termenelor limită, mediu concurențial). Toate aceste elemente influențau evoluția cazurilor și rezultatul final. Influența acestor factori instituționali și umani determina nu atât vinovăția sau nevinovăția unei persoane, cât tipul de vinovăție și maniera în care

urmasu a se aplica măsuri punitivo-pedagogice. Le numim astfel deoarece regimul avea și o perspectivă pedagogico-socială, în sensul în care pedeapsa urma să transforme conștiința indivizilor, să îi pregătească pentru integrarea în noua lume. Evoluția anchetei determina tipul de măsuri ce urmau a fi luate: unii pentru care existau suficiente probe reale sau fabricate urmau a fi trimiși în instanță, alții pentru care probele nu erau suficiente sau a căror vinovăție era considerată redusă erau trimiși în unități de muncă. Deși sunt cazuri mai rare, există și persoane eliberate în urma anchetelor. Ancheta începea cu ordinul de pornire a procesului penal și se încheia cu redactarea procesului verbal de încheiere a cercetărilor. Momentele cheie fiind arestarea, interogatoriul și redactarea concluziilor cercetării, dosarul urmând să fie înmănat Procuraturii și instanțelor. Un factor esențial al evoluției unei anchete de Securitate îl reprezentau strategiile create prin activitatea mai multor niveluri ale aparatului birocratic al Securității. Fixarea unor ținte de atins prin intermediul interogatoriului și tactica folosită pentru atingerea acestor puncte finale este o practică atestată de documentele interne ale Securității. Anchetatorii au folosit pentru obținerea mărturiilor acuzatoare, proba centrală în majoritatea proceselor politice, un număr impresionant de metode violente și non-violente. Deși istoriografia a insistat mai ales pe cele care au vizat corpul anchetaților (tortura), mărturiile și dosarele penale studiate au relevat importanța sub-estimată până acum a metodelor care vizau mai ales psihicul anchetatului. Dincolo de obținerea în mod facil a unei probe esențiale pentru acuzare, ancheta a reprezentat și o manieră de reeducare, de spălare a creierului. A fost un instrument de distrugere a rezistenței și a demnității celor care au fost anchetați, o victorie simbolică a „adevărului” regimului împotriva „adevărului” victimei. Pe baza materialului pus la dispoziție de Securitate se edifica prin mijloace discursive vinovăția politică a viitorilor condamnați. La acest moment participau atât Securitatea, cât și Procuratura și instanțele. Informațiile erau selectate și transpuse de către aceste instituții în universul ideologic comunist, care împărțea realitatea între cei care construiesc societatea socialistă și cei care se opun acestui proces. Astfel unor fapte adesea reale, li se inducea un sens diferit prin care se insera o conotație politică transformându-le în acte „contra-revoluționare”. Vinovăția

politică construită discursiv era apoi integrată în litera legii obținându-se sentințe cu condamnări la ani grei de închisoare, unele incluzând și pedeapsa cu moartea. Abordarea cantitativă din ultima parte a tezei a relevat anumite tendințe generale care confirmă și nuanțează cercetările cantitative privind activitatea instanțelor militare la nivel național. Se confirmă teoria existenței celor două valuri de intensificare a activității represive și prin urmare și de creștere a numărului de condamnări politice în perioadele 1949-1952 și 1957-1962. De asemenea se remarcă proporția dominantă a țăranilor din numărul total de condamnați (structurați pe ocupații) pe județul Cluj în perioada 1948-1956 (peste 50 %) și intensificarea abruptă a represiunii judiciare împotriva țăranilor în perioada 1949-1952. Acest fapt întărește concluzia că politicile represive au fost componente ale unor politici generale de transformare a corpului social precum colectivizarea. O altă concluzie importantă este predominanța infracțiunii de uneltire împotriva ordinii sociale în perioada studiată. Ca și în cazul structurării pe ocupații, analiza cantitativă a încadrărilor legale a relevat conexiunea care există între colectivizare, intensificarea represiunii și categoriile sociale vizate. Necesitatea de a reprima judiciar un număr mare de persoane într-un timp scurt a determinat utilizarea intensă a infracțiunii de uneltire împotriva ordinii sociale în perioada 1949-1952.

Din documentele interne ale Securității reiese că represiunea judiciară era preferată celei extra-judiciare. De-a lungul acestei lucrări am încercat să relev această preferință a regimului, în contextul în care trimiterea în Unități de Muncă ar fi fost o soluție mai simplă din toate punctele de vedere. Represiunea politică judiciară asigura legitimitatea actului violent al statului comunist, care devenea astfel un act legal, rațional și explicabil din punctul de vedere al discursului ideologic. Autoritatea instanței era folosită pentru a impune un nou sistem de valori și noi tipuri de comportament. Hotărârile justiției erau chei de înțelegere a realității sociale. Se creau prin politici de interdicție reflexe comportamentale care urmau a crea un „om nou”, docil și pasiv în fața statului. În același timp etapa judiciară birocratiza teroarea, transformând-o într-un fenomen pe care puterea politică să îl poată controla, administra și direcționa către grupurile sociale vizate. Teroarea devenea astfel un șir politici represive planificate. În care erau prevăzute cote

distribuite geografic pe regiuni. Toate aceste aspecte ale represiunii judiciare relevă faptul că neacordarea atenției cuvenite acestei etape a terorii de masă a fost o eroare. Justiția a jucat un rol determinant în fenomenul represiunii politice, fapt care i-a distrus de altfel credibilitatea.